

Tonga

**NGAAHI TU'UTU'UNI KI HE HU KI TU'A
'O E NGAAHI FUA'T'AKAU (VANILA)**

VAHE 19.01.02

Tohi Lao Fakatonutonu 2020

NGAAHI TU'UTU'UNI KI HE HU KI TU'A 'O E NGAAHI FUA'I'AKAU (VANILA)

*Na'e fa'u 'e he Palemia 'i he Kupu 3 'o e Lao ki he Hu ki Tu'a 'o e Ngaahi
Fua'i'akau (Vahe 116) pea 'oku kei hoko atu pe 'i he mafai 'o e Kupu 15 'o e
Lao ki hono Pule'i 'a e Hu ki Tu'apule'anga 'a e Koloa Fakangoue¹*

Kamata'anga [22 'o Siulai 1993]

- 1 (1) 'E ui 'a e Ngaahi Tu'utu'uni ni ko e Ngaahi Tu'utu'uni ki he Hu ki Tu'a 'o e Ngaahi Fua'i'akau (Vanila).
- (2) 'Oku fakaha heni ko e piini vanila, ko ha fua'i'akau ia ki he taumu'a 'o e Kupu 2 'o e Lao ki he Hu ki Tu'a 'o e Ngaahi Fua'i'akau.

- 2 'I he Ngaahi Tu'utu'uni ni, tukukehe ka 'i ai ha 'uhinga kehe 'e ha 'i hono ngaahi kupu —
 - “**nanamu**” ko hono 'uhinga ko e nanamu fo'ou mo malohi makehe 'o e vanila;
 - “**mui'i vanilla**” ko hono 'uhinga ko e mui 'o e fo'i piini vanila 'a ia na'e tupu ai 'a e fo'i matala;
 - “**piini motu**” ko hono 'uhinga ko e ngaahi fo'i piini vanila kuo motu;
 - “**fakaha'inga**” ko hono 'uhinga ko hono ha'i fakataha 'o e ngaahi fo'i piini 'o fakatatu ki honau loloa;
 - “**ma'a**” ko hono 'uhinga ko e hao mei he 'uli, kelekele, mo e ngaahi 'ala me'a pehe pea hao foki mei ha 'uli kehe pe.
 - “**momoa**” ko hono 'uhinga ko e ngaahi fo'i piini vanila kuo 'osi fakamomoa pea ngaohi fakalelei ke ne ma'u 'a e nanamu 'o e vanila;

“**ngaahi fo'i piini tu'usi**” ko hono 'uhinga ko e ngaahi konga piini vanila momoa hili hono to'o 'a e konga kuo maumau pe mei he ngaahi fo'i piini motu;

“**nanamu kehe**” ko hono 'uhinga ko ha nanamu 'oku 'ikai ko e nanamu malohi 'o e vanila hange ko e namu tu'ungafulufulua, fefeo, mo namu 'ohuafi;

“**me'a kehe**” ko hono 'uhinga ko ha fa'ahinga me'a kehe 'oku 'ikai ko e vanila;

“**ngaahi fo'i piini vanila mata**” ko hono 'uhinga ko e ngaahi fo'i piini vanila momoho ka 'oku te'eki momoa;

“**MAF**” ko hono 'uhinga ko e Potungaue 'oku ne tokangaekina e Ngoue mo e Vaota;

“**maiti**” ko hono 'uhinga ko e fanga ki'i 'inisekite iiki 'a ia ko e fili kinautolu 'o e ngaahi fo'i piini vanila momoa;

“**hauhau 'o e kakano**” ko hono 'uhinga ko e lahi 'o e vai 'i he fo'i piini vanila mata pe momoa;

“**tu'ungafulufulua**” ko hono 'uhinga ko e tupu 'a e fulufulu 'i he fo'i piini 'a ia 'e lava pe ke hinchina, engeenga, 'uli'uli, melomelo pe lanu mata;

“**momoho**” ko hono 'uhinga ko e a'u ia 'a e vanila ki he matu'otu'a fe'unga pea 'oku faka'ilonga'aki 'eni 'a e:

- (i) liliu 'o lanu engeenga 'a e mui'i vanila (mui engeenga); pe
- (ii) kamata ke mafahi 'a e mui'i vanila;

“**ila**” ko hono 'uhinga ko e ngaahi 'ila 'i he kili 'o e vanila tupu mei he ngaahi maumau (physical damage);

“**ngaahi fo'i piini tu'usi - kalasi makehe**” ko hono 'uhinga ko e ngaahi fo'i piini vanila kuo tu'usi iiki pea 'oku fakamomoa 'i ha founga vave;

“**piini mafahi**” ko hono 'uhinga ko e ngaahi fo'i piini vanila 'oku mafahi fakakonga fakaloloa mei he mui'i vanila 'i he taimi 'oku fakamomoho ai;

“**molu**” ko hono 'uhinga ko e kakano lahi, molu mo e ngaofengofua 'a e fo'i piini vanila;

“**vanilla**” pe “**piini vanilla**” ko hono 'uhinga ko e fo'i piini vanila 'oku tupu mei he kalasi kehekehe 'o e Vanilla fragrans, mata pe momoa;

“**fale fakamomoa vanilla**” ko hono 'uhinga ko ha fale 'oku fakataumu'a ke fakamomoa ai 'a e vanila;

“**hu'a vaniia**” ko hono 'uhinga ko e lahi 'o e huhu'a kilisitalini namu lelei ta'e 'i ai hano lanu ko e $C_8H_8O_3$ 'oku ma'u 'i he ngaahi fo'i piini vanila momoa;

“**molemole**” ko hono 'uhinga ko e ha ngingila mo molemole.

- 3 Kuo pau ke 'i he ngaahi kalasi ko 'eni 'a e piini vanila mata —
- (1) Ko e Vanila Kalasi 1 'a ia —
 - (a) kuo pau ke momoho, fo'ou mo fuolelei 'i he taimi toli;
 - (b) kuo pau ke senitimita 'e 15 pe loloaange ai;
 - (c) 'e kau ki ai 'a e vanila momoho mafahi mo 'ikai mafahi;
 - (d) 'e kau ki ai 'a e piini momoho kuo motu;
 - (e) 'e kau ki ai 'a e fo'i piini vanila 'oku 'ila (ka 'e 'ikai to e laka hake 'i he peseti 'e 50 'o e loloa 'o e fo'i vanila 'e ma'u 'e he 'ila);
 - (f) kuo pau ke ma'a pea hao mei ha fa'ahinga nanamu kehe.
 - (2) Ko e Vanila Kalasi 2 'a ia —
 - (a) kuo pau ke momoho 'i he taimi toli;
 - (b) kuo pau ke senitimita 'e 12 pe loloaange hono loloa;
 - (c) 'e kau ki ai 'a e piini mafahi mo 'ikai mafahi;
 - (d) 'e kau ki ai 'a e piini vanila 'ile'ila mo piko (ka 'e 'ikai to e laka hake 'i he peseti 'e 50 'o e loloa 'o e fo'i vanila 'e ma'u 'e he 'ila);
 - (e) 'e kau ki ai 'a e piini momoho kuo motu;
 - (f) kuo pau ke ma'a mo hao mei he fa'ahinga nanamu kehe.
 - (3) 'E fiema'u ke a'u 'a e Vanila Mata Kalasi 1 mo e 2 ki he peseti 'e 5 'o e mamafa 'o e ngaahi fo'i piini vanila te'eki momoho.
- 4 Kuo pau ke 'i he ngaahi Kalasi ko 'eni 'a e piini vanila momoa —
- (a) kuo pau ke namu vanila lelei;
 - (b) kuo pau ke 0.18 vanilini 'a e hu'a vanilini si'isi'i taha;
 - (c) kuo pau ke kakato 'a e fo'i piini, senitimita 'e 15 pe loloa ange ai;
 - (d) kuo pau ke lanu melomelo malohi 'o a'u ki he lanu 'uli'uli (hao mei he 'ile'ila, 'ila pe matohitohi ngingila, mo molemole);
 - (e) 'e 'ikai to e ma'ulalo hifo 'i he peseti 'e 30 pe ma'olunga hake 'i he peseti 'e 35 'a e hauhau 'o e kakano (pe ko e peseti 'e fakamahino'i 'e he taha fakatau ki he taha hu fua'i'akau ki tu'a pea mo e 'Ofisa Pule Ngaue);
 - (f) kuo pau ke ma'a, hao mei he tu'unga fulufulua, maiti, mo e ngaahi 'inisekite kehe mo ha nanamu kehe;
 - (g) kuo pau ke fakaha'inga (pe hange ko ia ko ha to e fiema'u kehe kuo fakaha 'e he taha fakatau ki he taha hu fua'i'akau ki tu'a pea mo e 'Ofisa Pule Ngaue);
 - (h) 'e ngofua ke tali 'a e piini mafahi 'o kapau pe 'e kole 'e he tokotaha 'oku ne fakatau 'a e vanila ki he tokotaha 'oku ne hu ki tu'a mo e 'Ofisa Pule Ngaue.

(2)

- (i) Ko e vanila Kalasi I 'a ia —
- (a) kuo pau ke namu vanila lelei;
 - (b) kuo pau ke 0.18 vanilini 'a e hu'a vanilini si'isi'i taha;
 - (c) kuo pau ke fo'i vanila kakato pe piini tu'usi ko hono loloa ko e senitimita 'e 15 pe loloa ange;
 - (d) kuo pau ke lanu melomelo malohi 'o a'u ki he lanu 'uli'uli, molu, ha ngingila mo molemole;
 - (e) 'e 'ikai to e si'i hifo 'i he peseti 'e 20 pe ma'olunga hake 'i he peseti 'e 30 'a e hauhau 'o e kakano (pe hangé ko ia ko ha to e fiema'u kehe kuo fakaha 'e he taha fakatau ki he taha hu fua'i'akau ki tu'a pea mo e 'Ofisa Pule Ngaue);
 - (f) kuo pau ke ma'a, hao mei he tu'ungafulufulua, pala, maiti, 'inisekite kehe mo ha fa'ahinga nanamu kehe;
 - (g) kuo pau ke fakaha'inga (pe tukukehe ka 'i ai ha fiema'u kehe 'e fakamahino'i mai 'e he tokotaha fakatau ki he tokotaha hu vanila ki tu'a mo e Talekita Ngoue mo e Vaota);
 - (h) 'e kau ki ai 'a e vanila mafahi mo 'ikai ke mafahi.
- (ii) 'E ngofua pe ke a'u 'a e mamafa ki he peseti 'e 2 'o e tu'unga 'o e Kalasi 2.

(3)

- (i) Ko e vanila Kalasi 2 'a ia —
- (a) kuo pau ke namu vanila lelei;
 - (b) kuo pau ke ne ma'u 'a e hu'a vanilini si'isi'i taha ko e 0.18 vanilini;
 - (c) kuo pau ko e fo'i vanila kakato pe piini tu'usi 'oku 'i he vaha'a 'o e senitimita 'e 12 ki he senitimita 'e 15 hono loloa;
 - (d) kuo pau ke lanu melomelo malohi 'o a'u ki he lanu 'uli'uli (ka 'e 'ikai fu'u ngingila mo molu 'o hange ko e Kalasi I);
 - (e) 'e 'ikai to e ma'olunga hake 'i he peseti 'e 25 'a e hauhau 'o e kakano;
 - (f) kuo pau ke ma'a, hao mei he tu'unga fulufulua, pala, maiti, mo e ngaahi 'inisekite kehe mo e nanamu kehe;
 - (g) kuo pau ke fakaha'inga (tukukehe ka 'i ai ha fiema'u kehe ia 'a e tokotaha fakatau kuo fakaha ki he taha 'oku ne hu atu ki tu'a mo e 'Ofisa Pule Ngaue);
 - (h) 'e kau ki ai 'a e piini mafahi mo 'ikai ke mafahi.
- (ii) 'E ngofua pe ke a'u 'a e mamafa ki he peseti 'e 2 'o e vanilla kalasi ma'ulalo ange.

- (4) Ko e Kalasi ki he Ngaue'anga (Industrial Grade) 'a ia —
- (a) 'e ngofua ke fio ai 'a e Kalasi I mo e Kalasi 2;
 - (b) kuo pau ke ne ma'u 'a e ngaahi fiema'u si'isi'i taha ki he Kalasi 2;
 - (c) kuo pau ke tali ia 'e he 'Ofisa Pule Ngaue ('o hange ko ia 'e kole ki ai 'a e tokotaha 'oku ne hu atu ki tu'a).
- (5)
- (i) Ko e piini tu'usi - Kalasi Makehe 'a ia —
 - (a) kuo pau ke namu vanila lelei;
 - (b) kuo pau ko e hu'a vanilini si'isi'i taha ko e 0.18 vanilini ;
 - (c) kuo pau ke lanu melomelo malohi 'o a'u ki he lanu 'uli'uli pea hā ngingila mo molemole;
 - (d) 'e 'ikai to e ma'olunga hake 'i he peseti 'e 25 'a e hauhau 'o e kakano (pe hange ko ia 'e fakamahino'i 'e he tokotaha 'oku ne fakatau ki he taha 'oku ne hu atu ki tu'a ki he 'Ofisa Pule Ngaue
 - (e) kuo pau ke ma'a, hao mei he tu'ungafufulua, maiti, ngaahi 'inisekite kehe, mo ha nanamu kehe;
 - (ii) Kuo pau ke toki tali 'e he 'Ofisa Pule Ngaue hono hu atu ki tu'a 'o e kalasi ko 'eni ('i ha tohi kole 'a e tokotaha 'oku ne hu atu ki tu'a).
- 5
- (1) Kuo pau ke fai hono lesisita 'o e kau ngoue vanila 'e he MAF 'i he kotoa 'o e ngaahi 'Otu Motu 'o Tonga.
 - (2) Kuo pau ke 'oange ki he taha ngoue kuo lesisita ha fika lesisita.
 - (3) 'E 'oatu ki he kau fakatau vanila 'a e lisi 'o e kau ngoue kuo lesisita mo honau fika lesisita kimu'a hono fakaha 'o e taimi toli mo e ngaahi 'aho sivi.
 - (4) Ko e kau ngoue pe kuo lesisita 'e ngofua ke 'omai 'enau vanila ke sivi pea ke fakatau atu ke hū ki tu'a.
- 6
- Kuo pau ke anga pehe ni hono toli 'o e piini vanila momoho —
- (1) Ko e MAF te nau fakapapau'i mo fakaha 'a e taimi toli, ngaahi 'aho toli, ngaahi 'aho sivi mo e ngaahi feitu'u fai'anga sivi.
 - (2) 'E 'ikai lava ke toli, sivi pe fakatau ha piini vanila 'i ha to e taimi kehe tukukehe 'a e taimi 'e tuhu'i pau 'e he MAF.
 - (3) Kuo pau ke toli tahataha pe 'a e vanila momoho kae 'ikai fakafuhinga.
- 7
- Kuo pau ke anga pehe ni hono sivi 'o e vanila —
- (1)

- (a) Kuo pau ke sivi 'a e kotoa 'o e vanila mata 'e he kau 'inisipekita 'a e MAF kuo fakamafai'i ki he vanila mata, 'a ia kuo pau ke nau ma'u 'a e ngaahi kaati faka'ilonga 'a e MAF.
- (b) Kuo pau ke 'omai 'a e kotoa 'o e piini vanila kuo toli ki he fai'anga sivi kuo tu'utu'uni, 'i he feitu'u 'a ia 'oku to ai 'a e vanila.
- (2) Ko e ngaahi fatongia 'o e kau 'inisipekita MAF ki he vanila mata —
- (a) ke vakai'i 'a e tokotaha 'oku 'a'ana 'a e piini vanila 'o fakafehoanaki mo e lisi lesisita;
- (b) ke fakakalasi 'a e piini vanila ki he ngaahi kalasi totonu;
- (c) ke 'oatu 'o e tali totongi ki he tokotaha 'oku 'a'ana 'a e vanila kuo lesisita mo e ngaahi me'a ni —
- (i) hingoa 'o e tokotaha ngoue, fika lesisita mo e hingoa 'o e kolo;
- (ii) 'aho sivi;
- (iii) mamafa 'o e piini vanila Kalasi I;
- (iv) mamafa 'o e piini vanila Kalasi 2;
- (v) mamafa 'o e piini vanila 'oku 'ikai tali;
- (vi) sitapa 'a e MAF mo e fakamo'oni hingoa 'a e 'inisipekita.
- (3) Ka 'i ai ha ta'efefiemalie'aki 'i he fakakalasi 'o e vanila 'i he vaha'a 'o e kau 'inisipekita MAF ki he vanila mata mo e kau ngoue vanila pe kau fakatau vanila, kuo pau ke vakai'i leva 'e he 'ofisa pule 'o e MAF 'i he 'Otu Motu takitaha 'a e tu'unga ko ia pea ne fai 'a e tu'utu'uni aofangatuku.
- 8 Kuo pau ke anga pehe ni hono fakatau ko ia 'o e vanila mata —
- (a) Kuo pau ke fakatau 'e he kau fakatau vanila 'a e vanila mata mei he kau ngoue pe kuo lesisila, 'oku 'i ai 'enau ngaahi tali totongi ki he sivi 'a e MAF.
- (b) Kuo pau ke fakangatangata pe 'a e fakatau 'a e kau fakatau vanila ki he ngaahi 'aho toli mo sivi kuo fakaha.
- 9 Kuo pau ke anga pehe ni hono fakamomoa 'o e piini vanila —
- (a) Kuo pau ke fai 'e he kau fakamomoa kuo 'osi paasi mei he MAF.
- (b) Ko e founga ki he fakamomoa kuo pau ke ngaue'aki 'a e founga Malakesi (Malagasy) 'a ia ko hono ngaue'aki 'a e vai vela ki hono haka 'o e piini vanila (tukukehe 'a e "piini tu'usi - kalasi makehe" 'a ia 'e ngaue'aki ia 'a e founga fakamao'aki 'a e 'ea vela).
- 10 Kuo pau ke fai hono sivi mo hono paasi fakata'u 'e he MAF 'a e ngaahi fale fakamomoa vanila.

- 11 Kuo pau ki he fale fakamomoa kuo paasi —
- (a) ke ngaahi'aki 'a e papa pe sima 'o fakataumu'a ke fakamomoa ai 'a e vanila;
 - (b) ke 'oua na'a ngaue'aki ke nofo'anga pe peito;
 - (c) ke ma'a, faliki papa pe sima;
 - (d) ke ma'u 'ea lelei mo maama;
 - (e) ke tu'u 'o mama'o mei he hala lahi pea mama'o mei ha ngaahi hala efua, ngaahi feitu'u 'oku ano, kohu mo 'uli;
 - (f) ke tu'u 'i ha feitu'u 'oku 'i ai ha ma'u'anga vai fe'unga.
- 12 Kuo pau ke ma'u 'e he fale fakamomoa kuo paasi 'a e ngaahi me'a ngaue ko'eni —
- (a) ha tafu'anga-afi lelei mo ha talamu mo e kato ke haka ai 'a e vanila mata;
 - (b) ha me'a-fua-mafana lelei 'oku ngaue;
 - (c) uasi pe uasi tu'u 'oku taimi tonu;
 - (d) peletifoomu 'i tu'a ke tauaki ai 'a e vanila 'i he la'aa;
 - (e) tulei mo ha me'a ke fola ai 'a e vanila 'o tauaki pe 'i he fale fakamomoa;
 - (f) sipi 'uli'uli pe tupenu ke kofu mo fakamomoa'aki 'ae vanila;
 - (g) tepile mo e sea fai'anga sivi;
 - (h) ngaahi puha fakamao;
 - (i) ngaahi puha fakamafana.
- 13 Kuo pau ke sivi 'e he kau 'Ofisa Kolonitini 'a e MAF 'a e vanila momoa koe'uhi ko e ngaahi taumu'a mo e lelei faka-kolonitini ki mu'a ia pea toki fa'oaki ke hu atu ki tu'a.
- 14 Kuo pau ke fakaha mahino 'i tu'a 'i he ngaahi koniteina vanila kotoa kuo paasi ke hu ki tu'a 'a e —
- (i) hingoa 'o e tokotaha hu vanila ki tu'a;
 - (ii) fa'ahinga 'o e vanila;
 - (iii) feitu'u 'oku 'oatu mei ai;
 - (iv) kalasi 'o e vanila;
 - (v) mamafa totonu;
 - (vi) leipolo "paasi 'i he kolonitini".

15 Kuo pau 'e 'ikai ngaue'aki 'a e Ngaahi Tu'utu'uni ki he Hu ki Tu'a 'o e Ngaahi Fua'i'akau 1934 ki he piini vanila.

FAKAMATALA FAKALAHİ

¹ K.F 1 'o e 1993